

Dr hab. Anna Dymmel  
Instytut Informacji Naukowej  
i Bibliotekoznawstwa,  
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej  
w Lublinie

### Recenzja

rozprawy doktorskiej Pani magister Marleny Gęborskiej pt. *Model biblioteki aktywnie promującej książkę dziecięcą* wykonanej pod kierunkiem dr hab. Katarzyny Tałuc

#### Wybór tematu

Rozprawa Pani mgr Marleny Gęborskiej podejmuje ważne i aktualne zagadnienie dotyczące wybranego obszaru kulturalnej działalności współczesnych bibliotek. Niewątpliwie istnieje dobrze widoczna potrzeba systematycznych badań w tym zakresie, poszukiwanie prawidłowości i prognozowanie tendencji, co nie jest zadaniem łatwym zważywszy na dynamikę przemian bibliotek publicznych, zmiany otoczenia i uwarunkowań bibliotekarskiej działalności. Jednocześnie podjęty temat włącza się w niezwykle istotny nurt badań nad promocją książki dziecięcej, co jest szczególnie zasadne, gdyż obecnie brakuje na gruncie bibliologii pogłębionych studiów poświęconych powyższej tematyce. Przemiany kultury, społeczeństwa, czytelników, technologii, jakie miały miejsce na przestrzeni ostatnich kilkunastu lat, uwydatniają konieczność aktualnych i wieloaspektowych badań zarówno nad niekomercyjną, jak i komercyjną promocją książki. Książka w dobie współczesnej polisensorycznej kultury multimedialnej niejednokrotnie zmuszona jest konkurować z innymi przekazami o uwagę młodego odbiorcy wychowanego w otoczeniu mediów elektronicznych, przyzwyczajonego do określonych praktyk komunikacyjnych ukształtowanych w znacznym stopniu przez kulturę mediów cyfrowych i portali społecznościowych. Również przekonanie o skuteczności podejmowanych praktycznie działań ma niejednokrotnie charakter intuicyjny, tym bardziej brak jest badań ujmujących zagadnienie w sposób całościowy i modelowy. Zatem rozprawa Pani mgr Marleny Gęborskiej poświęcona modelowi biblioteki promującej książkę dziecięcą ma szczególne walory poznawcze i znakomicie wypełnia wspomnianą lukę.

#### Konstrukcja rozprawy doktorskiej

Konstrukcja rozprawy jest przemyślana, logiczna, pozwala na systematyczne i wieloaspektowe omówienie problematyki badawczej. Studium liczące 515 stron składa się z siedmiu rozdziałów, całości dopełnia wstęp, zakończenie, bibliografia, niezbędne wykazy

skrótów, tabel i wykresów. Równie istotnym dopełnieniem są liczne załączniki (19) na płycie CD prezentujące wykorzystane narzędzia badawcze tj. kwestionariusze ankiety w języku polskim i angielskim, przykładowe wypełnione kwestionariusze, zapis wywiadu, streszczenie w języku polskim i angielskim, narzędzia strategiczne i inne.

### **Ocena merytoryczna rozprawy**

Obszerny wstęp (s. 7-30) stworzony zgodnie z regułami pisania tej części rozprawy naukowej, pozwolił dobrze zaprezentować założenia pracy i dojrzałość warsztatu naukowego. Jak podaje Doktorantka, w rozprawie koncentruje się na wybranych obszarach działalności bibliotek „aktywnie promujących książkę dziecięcą” z uwzględnieniem niezbędnych kontekstów i uwarunkowań wynikających z funkcjonowania w określonym otoczeniu. Studium z założenia nie podejmuje kwestii związanych z organizacją, gromadzeniem, a jeśli pojawiają się tego typu wątki to są konsekwentnie podporządkowane nadrzędnemu celowi. W efekcie wspomnianej koncepcji problematyka praca sytuuje się na styku różnorodnych nurtów badawczych. Odwołuje się do bogatego nurtu badań nad bibliotekarstwem dziecięcym, również w ogólniejszym kontekście rozważań nad rolą i społecznymi funkcjami bibliotek doby społeczeństwa informacyjnego, korzysta z dorobku badań nad metodyką pracy z użytkownikiem i animacją kulturalną, pedagogiki bibliotecznej, wykorzystuje aktualne ustalenia dotyczące zastosowania mechanizmów marketingowej promocji w działaniach niekomercyjnych instytucji kultury tj. bibliotek. Jednocześnie Autorka konsekwentnie nawiązuje do badań nad książką dziecięcą i jej promocją (również komercyjną), sięga po ustalenia dotyczące rynku książki dziecięcej. Powyższe wieloaspektowe usytuowanie problematyki rozprawy stworzyło szansę na uzyskanie pogłębionej diagnozy wybranych zjawisk związanych z określoną sferą działalności bibliotek. Główny cel jaki postawiła sobie Pani mgr Marlena Gęborska tj. ”zapropozowanie modelu akcji bibliotecznych w kontekście promocji oferty kulturalnej dla dzieci i młodzieży” (s. 14) został osiągnięty z nadatkiem. Pani magister przedstawiła nie tylko modelowe ujęcie, ale poprzedziła je możliwie wszechstronnym, syntetycznym ujęciem działań bibliotek skierowanych do młodego czytelnika, które z perspektywy nadrzędnego celu i celów szczegółowych rozprawy są kluczowe.

Należy podkreślić różnorodność zastosowanych metod badawczych, dzięki czemu Doktorantka mogła wieloaspektowo zanalizować wybrane zagadnienia. Mgr M. Gęborska w toku wielostopniowych badań właściwie posłużyła się szeregiem metod ogólnych i szczegółowych, metodami ilościowymi i jakościowymi, w tym metodą analizy i krytyki źródeł, case study, metodą analizy porównawczej, wykorzystwała elementy metod:

statystycznej i systemowej. Jednocześnie za główną metodę uznała metodą modelowania. Poza wspomnianymi metodami równie istotne były badania empiryczne przeprowadzone na potrzeby recenzowanego studium. Autorka sięgnęła w tym przypadku do bogatego zestawu metod i technik empirycznych badań społecznych. W toku badań, gromadząc materiały posłużyła się, jak stwierdziła (s. 24) techniką ankiety. Zastosowane procedury skłaniają do określenia całokształtu działań z tym związanych nie tylko jako techniki ankietowej, ale metody sondażu diagnostycznego zwanej też sondażem ankietowym. Chociaż wokół tej metody badań społecznych narosło nieco kontrowersji słusznie byłoby mówić o jej zastosowaniu (E. Babbie, T. Pilch). Badania ankietowe trwały od października do grudnia 2013 r. i objęły biblioteki publiczne z terenu całej Polski. W badaniach wzięły udział 902 biblioteki, ostatecznie w analizie wykorzystywała Autorka 888 kwestionariuszy. Badania właściwie poprzedzone zostały badaniami pilotażowymi testującymi narzędzie badawcze (kwestionariusz), przeprowadzono je na przełomie listopada i grudnia 2012 r. Ankieta została ponadto skierowana do bibliotek w trzech wybranych stolicach europejskich ( w Londynie, Paryżu, Berlinie) i innych miastach (m.in. do bibliotek w Szkocji i Walii). Odpowiedzi przede wszystkim z londyńskich i paryskich bibliotek pozwoliły zebrać wiele cennych informacji i doświadczeń z obszarów o odmiennych tradycjach bibliotekarskich. Istotną część badań stanowiły obserwacje oraz wywiady prowadzone w trakcie licznych i systemowo zaplanowanych wizyt w bibliotekach polskich i zagranicznych wyselekcjonowanych poprzez analizę stron internetowych. Ponadto w 2016 r. Autorka przeprowadziła badania kontrolne w wybranych polskich mediotekach.

W tym miejscu należy podkreślić różnorodność i bogactwo wykorzystanych materiałów źródłowych. Ważną ich część stanowiły źródła zebrane w trakcie wspomnianych systematycznych badań empirycznych: przede wszystkim dane pochodzące z kwestionariuszy ankiet wypełnionych przez bibliotekarzy z polskich i zagranicznych bibliotek, zapisy wywiadów (wypowiedzi) bibliotekarzy i czytelników, informacje pochodzące z obserwacji. Ponadto Doktorantka konsekwentnie wykorzystywała dokumentację biblioteczną i dane statystyczne, materiały promocyjne wytwarzane przez biblioteki i przy okazji targów książki, akty prawne, raporty. Nieodżowne źródło informacji stanowiły sieciowe zasoby, przede wszystkim strony internetowe bibliotek polskich i zagranicznych i inne związane z interesującą Doktorantkę sferą działalności bibliotek. Całości dobrze dopełnia obszerna literatura przedmiotu.

W rozdziale pierwszym (s. 31-65) *Biblioteki w Polsce* Autorka umiejętnie przybliżyła sytuację polskich bibliotek, rozpoczynając od syntetycznego ujęcia historycznego, następnie skupiła się na ukazaniu aktualnych struktur organizacyjnych i uwarunkowań funkcjonowania bibliotek. Doktorantka słusznie zwróciła uwagę na wyzwania, przed którymi stanęły biblioteki w dobie społeczeństwa informacyjnego, w tym konieczność reorientacji usług, skutki upowszechniania sieci i nowych technologii, wskazując zarazem możliwości wykorzystania wirtualnej przestrzeni w promocji i komunikacji z młodym pokoleniem.

Rozdziały 2-6 poświęcone zostały omówieniu i analizie działań promujących książkę i czytelnictwo w bibliotekach. W rozdziale drugim (s.66-107) *Udział bibliotek w ogólnopolskich akcjach promujących książkę i czytelnictwo* Mgr M. Gęborska zaprezentowała znane, nagłaśniane akcje i kampanie, koncentrując się na przedsięwzięciach, w które angażowały się biblioteki obsługujące młodego czytelnika. Przede wszystkim omówiła udział bibliotek w cieszącej się szczególnym zainteresowaniem sztandarowej kampanii „Cała Polska Czyta Dzieciom” zainaugurowanej w 2001 r. Jak podała Pani Gęborska 2/3 bibliotek brało udział w akcji Fundacji ABCXXI. Na pewno jest warte szczególnej uwagi, co zostało podkreślone w rozprawie, zainteresowanie imprezami opartymi przede wszystkim na żywym słowie i głośnym czytaniu, co ma szczególne znaczenie wobec narastających, sygnalizowanych przez pedagogów i logopedów trudności w nabywaniu umiejętności komunikacyjnych i językowych przez dzieci oraz ludzi młodych.

Doktorantka przedstawiła także udział polskich bibliotek w innych znanych spektakularnych akcjach, w tym importowanej z USA akcji Bookcrossing ( w Polsce od 2004 r.). Jednak zaangażowanie bibliotek w tym przypadku było mniejsze, gdyż jak ustaliła Autorka 1/5 badanych bibliotek uczestniczyła w akcji. Należy zwrócić uwagę na trafne i praktyczne wskazówki formułowane przez Doktorantkę dotyczące specyfiki udziału polskich bibliotek we wspomnianej kampanii. W rozdziale drugim znalazły się ponadto rozważania dotyczące booktalkingu zwanego za literaturą przedmiotu nieco dyskusyjnie „gawędą o książkach”. Choć trudno mówić w tym przypadku o systematycznej ogólnopolskiej akcji, dobrze się stało, że Autorka zwróciła uwagę na krótkie (3-4 min.) promocyjne wypowiedzi o książkach adresowane pierwotnie do młodzieży ok. 12-15 lat. Nie jest to forma ciesząca się powszechnym zainteresowaniem polskich bibliotekarzy. Jak pokazuje wykres 2.1. *Udział bibliotek w ogólnopolskich akcjach promujących czytelnictwo* (s. 70) niespełna 4% badanych bibliotek publicznych korzysta z tego sposobu promocji swojej instytucji i czytelnictwa (s. 87). Niemniej, jak przekonująco dowodzi Doktorantka i liczni praktycy bibliotekarstwa z powodzeniem można wykorzystać booktalking zarówno w pracy z dziećmi młodszymi, jak i

w pracy z młodzieżą do 19 roku życia, a nawet dorosłymi. Uzupełniając, dodam, że booktalking znajduje zastosowanie np. w niektórych amerykańskich klubach książki, gdzie w trakcie spotkań uczestnicy przedstawiają krótkie wypowiedzi rekomendujące określone książki, zachęcając do ich przeczytania (B. Cessak-Obydzińska, „*Książka ponad podziałami*” na przykładzie czytelniczych klubów dyskusyjnych w USA, w: *Książka ponad podziałami*, red. A. Krawczyk, Lublin 2007, s. 357-366). Niewątpliwie należy zgodzić się z Panią Gęborską, iż forma ta na pewno zasługuje na większe upowszechnienie w polskich bibliotekach. Podobnie jak i przy okazji omawiania innych form Autorka konsekwentnie kończy podrozdział przydatnymi, praktycznymi wskazówkami dotyczącymi sposobu organizacji tego typu działań, zachęcając do ich stosowania.

W najobszerniejszym rozdziale trzecim *Działania bibliotek skierowane do młodego odbiorcy* (s. 108-221) zaprezentowane zostały najpopularniejsze imprezy biblioteczne w świetle badań własnych. Autorka przywołała znane klasyfikacje form pracy z czytelnikiem/użytkownikiem Jacka Wojciechowskiego i Joanny Papuzińskiej. Zaproponowała ponadto, podążając konsekwentnie za przyjętym tokiem postępowania, interesujący podział imprez bibliotecznych opracowany w oparciu o ujęcie funkcjonalne w rozumieniu m.in. Mirosława Górnego i Sabiny Cisek (*Biblioteka klucz do sukcesu użytkowników*)” (co sygnalizowała we Wstępie s. 28, przypis 47). Warto w tym miejscu jeszcze wspomnieć m.in. artykuł Mirosława Górnego, *O formułowaniu problemów badawczych w nauce o informacji*, w: *Nauka o informacji w okresie zmian*, red. B. Sosińska-Kalata, E. Chuchro przy współpracy M. Luterka, Warszawa 2013, s. 43-52, omawiający pojęcie funkcjonalności. W efekcie zastosowanego kryterium Pani Gęborska wyróżniła: imprezy cykliczne, długofalowe, okolicznościowe i inicjacyjne (s.111), co stanowi udaną propozycję jako sposób uporządkowania materiałów i jako punkt wyjścia do dalszych rozważań. W rozdziale znalazło się także przydatne wyjaśnienie rozumienia terminu „popularność” odnoszącego się w tym przypadku zarówno do częstotliwości organizowania imprez, jak i do zainteresowania nimi wśród czytelników (podrozdział 3.1, s.112). Takie ujęcie pozwoliło dostrzec częstą rozbieżność pomiędzy intensywnością organizowania przez biblioteki poszczególnych działań, a zainteresowaniami czytelników, jak np. w przypadku lekcji bibliotecznych chętnie proponowanych przez biblioteki (86%), ale mało atrakcyjnych w odczuciach i opiniach czytelników (31%). W tej części pani Gęborska ponadto dokonała interesującej charakterystyki imprez bibliotecznych, zaprezentowała analizę funkcjonalną w ujęciu teorii kultury Bronisława Malinowskiego, zwróciła uwagę na znaczenie materiałów dokumentujących życie kulturalne bibliotek. Poświęciła też uwagę stosowanym formom

promocji imprez i upowszechniania działalności kulturalnej bibliotek, w tym wykorzystaniu możliwości online, pokazujących biblioteki jako instytucje nowej generacji w oczach młodych odbiorców i otoczenia zewnętrznego.

W epoce rynku niewątpliwie istotną w promowaniu książki dziecięcej jest aktywność samych twórców, sięgających po wypróbowane już metody spotkań z czytelnikami wzbogacone zabiegami marketingowymi. Niewątpliwie interesujące ustalenia w tym zakresie pojawiły się w rozdziale czwartym pt. *Twórca aktywnie promujący swoje piśmarstwo w bibliotece* (s.111-265). Podobnie jak w innych przypadkach Autorka umiejętnie przeprowadziła analizy zebranego materiału, ujawniając zróżnicowanie intensywności i geografii organizacji spotkań autorskich w skali kraju. Nie pominęła także możliwości zaprezentowania szerokiego wachlarza sposobów promowania pisarzy, czytania i biblioteki, słusznie zwróciła uwagę na zabiegi stosowane przez samych twórców świadomych konieczności autokreacji i marketingu. W efekcie badań wyłoniła listę 85 autorów aktywnie współpracujących z bibliotekami publicznymi.

Wiele nowych ustaleń i doświadczeń w zakresie promocyjnej działalności bibliotek zawiera rozdział piąty *Wybrane inicjatywy bibliotek zagranicznych* (s. 266-342). Obszerny przegląd działań dokonany przez Panią Gęborską obejmował praktyki stosowane w bibliotekach w USA, w krajach skandynawskich, we Francji, Hiszpanii i Niemczech. Autorka przekonująco ukazała specyfikę działalności bibliotek ukształtowanych przez odmienne od polskich doświadczenia i tradycję. W tej części przede wszystkim wskazała udział w aktualnych programach i projektach promujących książkę i czytania wśród dzieci oraz inne obszary działalności wpisujące się w szeroko pojętą aktywność bibliotek w otoczeniu. Z pewnością przedstawione inicjatywy mogą być inspirujące dla polskich bibliotekarzy, na pewno też przydatna byłaby systematyczna wymiana doświadczeń.

Dopełnienie wszechstronnej analizy promocyjnych działań bibliotek stanowi rozdział szósty *Współdziałanie bibliotek z organizacjami niedochodowymi i komercyjnymi* (s.343-406). Doktorantka słusznie skupiła się na mikrootoczeniu polskich bibliotek oraz ich współpracy z innymi instytucjami, co pozwoliło także ukazać funkcje bibliotek w lokalnej społeczności, określić słabe i mocne strony podejmowanych działań w świetle potrzeb otoczenia. Pani magister z powodzeniem zastosowała wybrane narzędzia analizy strategicznej (macierz BCG, Ansoffa), dające możliwość oceny zyskowności określonych obszarów działalności wybranych bibliotek w kontekście zbieżności celów działalności i specyfiki otoczenia. Równie istotne ustalenia i wnioski zawarte w niniejszym rozdziale dotyczą

wydarzeń komercyjnych związanych z szeroko pojętym rynkiem książki, przede wszystkim targów książki, nagród, festiwali literackich łączonych z kiermaszami książek i współpracy bibliotek z organizatorami wspomnianych działań.

Udanym zwieńczeniem rozprawy jest rozdział siódmy *Model aktywnej biblioteki* (s.407-487). Znajdujemy tu posumowanie i konstruktywne odniesienie do tytułowego wzorca bibliotek aktywnie tworzących ofertę kulturalną i promocyjną dla dzieci i młodzieży doby portali społecznościowych. Modelowe ujęcie byłoby niepełne, gdyby Doktorantka nie uwzględniła pracowników bibliotek jako jednego z istotnych składników i wartości organizacji. Kompetencje i osobowość bibliotekarzy w znakomitym stopniu, jak słusznie sygnalizuje Pani Gęborska, przekładają się na wizerunek biblioteki w otoczeniu społecznym. Z pewnością istotna jest też sformułowana w rozprawie konieczność ewaluacji podejmowanych działań i kompetencji zawodowych z perspektywy samych bibliotekarzy, jak i z perspektywy użytkowników. W tej części zaprezentowana została także działalność promocyjna cieszących się powodzeniem wybranych polskich mediatek, co znakomicie wpisuje się w tematykę rozprawy. Zachęcająca aranżacja wnętrza, wizualna atrakcyjność, niebanalna oferta kulturalna, systematyczny udział i organizacja określonych imprez promocyjnych, przemyślana strategia promocyjna, obecność w sieci, to jedne z wielu elementów składających się na atrakcyjność konkretnych placówek w oczach dzieci i młodzieży. Rozdział zamykają wartościowe, praktycznie przydatne wskazówki dotyczące polityki promocyjnej, możliwe do zastosowania w realiach polskich bibliotek. Poparte obszernymi badaniami Doktorantki z pewnością mogą być inspirujące dla wielu praktyków, mogą też pełnić korygującą funkcję wobec dotychczasowych niekiedy stereotypowych opinii. Całość rozprawy zamykają syntetyczne wnioski i postulaty zawarte w zakończeniu. Pracę znakomicie dopełniają graficzne prezentacje danych tj. tabele, wykresy, schematy, ponadto zdjęcia i ryciny.

### **Ocena formalnej strony pracy**

Rozprawa została opracowana właściwie pod względem formalnym, pewne udoskonalenia z myślą o późniejszej publikacji, polegałyby na uzupełnieniu stron w wykazie schematów, tabel i wykresów (s. 510-512) oraz sporządzeniu spisu rycin, dopracowaniu niekiedy tytułów rycin (np. s. 257). Warto podkreślić widoczną dbałość o poprawność wypowiedzi, Pani Gęborska posługuje się piękną polszczyzną, godna pochwały jest staranna, niemal bezbłędna korekta, zdarzają się jedynie nieliczne błędy.

2)

**Podsumowując, oryginalnym i twórczym wkładem Autorki w dziedzinie bibliologii i informatologii jest:** przedstawienie możliwie kompletnej syntezy i diagnozy form pracy i działań promocyjnych dotyczących książki dziecięcej, zaproponowanie nowego podziału form pracy z czytelnikiem w ujęciu funkcjonalnym, weryfikacja dotychczasowych prognoz dotyczących obecności i roli książki dziecięcej i biblioteki w kulturze współczesnej. Warto podkreślić jest zwrócenie uwagi na znaczenie współpracy bibliotek z autorami i wpływ spotkań autorskich na promocję czytania i książki, ukazanie potencjału tkwiącego w rozwijaniu współpracy z otoczeniem zewnętrznym, przede wszystkim zwrócenie uwagi na możliwości wykorzystania doświadczeń i współpracy z innymi instytucjami. Do istotnych osiągnięć zaprezentowanych w rozprawie w wyniku złożonych, wieloetapowych badań należało stworzenie modelu działań promocyjnych, potwierdzające zarazem możliwości zastosowania metody modelowania w badaniach humanistycznych i społecznych.

Co istotne, zaletą rozprawy jest także konsekwentne i systemowe przekładanie ustaleń teoretycznych na praktykę, prognozowanie tendencji, wskazywanie znaczenia rozwoju działalności kulturalnej bibliotek, ewaluacja wybranych działań, zwrócenie uwagi na potrzebę weryfikacji stereotypów dotyczących działalności bibliotecznej, podkreślenie potrzeby przewartościowania oceny działalności bibliotek i bibliotekarzy w kierunku skuteczności budowania wizerunku instytucji i promocji czytelnictwa.

Praca doskonale łączy ujęcie teoretyczne, diagnostyczne z konsekwentnie stosowanymi odniesieniami praktycznymi. Autorka podjęła ważny, oryginalny temat z punktu widzenia bibliologii i informatologii, wykazała się wysokimi umiejętnościami w prowadzeniu pracy naukowej i dojrzałością warsztatu badawczego. **Zatem recenzowana rozprawa doktorska spełnia wymogi określone w art. 13.1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule z zakresu sztuki. Wnioskuje o dopuszczenie Pani mgr Marleny Gęborskiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.**

Lublin, dnia 16 czerwca 2017 r.

  
dr hab. Anna Dymmel